

BİLİMDE DEĞERLERİN ROLÜ VE FEMİNİST DURUŞ NOKTASI TEORİSİ

Didar Deniz ALTINKAYA*

Öz: Bilimde değerlerin rolü, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun bir biçimde tartışılmıştır. Bilimin değerlerden bağımsız olması gerektiğini savunmak, esasen, bilimin nesnellliğini ve güvenilirliğini savunmak anlamına gelmiştir. Feminist bilim felsefecileri, bu idealin, aslında kadınlığın dışlanması yoluyla inşa edildiğini açığa vurarak, bilimde değerlerin rolü tartışmasına farklı ve çok önemli bir yön kazandırmışlardır. Bu çalışmada, feminist bilim felsefesi içinde önemli bir pozisyonu işgal eden feminist duruş noktası teorisine yönelik bir incelemeden hareketle, etik ve politik değerlerin bilimin ayrılmaz bir parçası olmakla kalmayıp, bilimin gelişmesine katkıda bulunabileceği savunulacaktır. Ayrıca belli türden değerlerin bilime dahil edilmesinin yalnızca bilim üzerinde değil, aynı zamanda değerler alanı üzerinde de olumlu etkileri olacağı ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: bilim, değerler, değerlerden bağımsız olma ideali, feminist duruş noktası teorisi, çeşitlilik

THE ROLE OF VALUES IN SCIENCE AND FEMINIST STANDPOINT THEORY

The role of values in science has been intensely debated, especially since the second half of the 20th century. To argue that science should be independent of values, has essentially meant defending its objectivity and credibility. When feminist philosophers of science explain that this ideal is constructed through the exclusion of women, they steered the discussion on the roles of values in science to a different and very important direction. In this study, by departing from a survey on feminist standpoint theory -which represents a very important position in feminist philosophy of science- it will be argued that besides being an indispensable part of science, ethical and political values can also contribute to the development of science. Furthermore, it will be

* Arş. Gör. Dr | Phd

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Philosophy, Turkey

didardeniz.altinkaya@ikcu.edu.tr

Orcid Id: 0000-0002-0297-3303

Altinkaya, D.D. (2023). Bilimde Değerlerin Rolü ve Feminist Duruş Noktası Teorisi. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 53-69.

argued that including certain values to science has positive contributions not only to science but at the same time to the sphere of values.

Keywords: science, values, value-free ideal, feminist standpoint theory, diversity

1. Giriş

Bilimin değerlerden bağımsız olup olmaması gerektiği, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun bir tartışmanın konusu olmuştur (Haraway, 1988; Harding, 1986; Harding, 1991; Longino, 1990; Kitcher, 2001). Bilimin değerlerden bağımsız olması gerektiğini savunmak, esasen, bilimin nesnellliğini ve güvenilirliğini savunmak anlamına gelmiştir. Bilim, değerlerden bağımsız olduğu ölçüde nesnel ve onu güvenilir bir bilgi kaynağı kılan şey de budur. Feminist bilim felsefecileri, bu idealin, aslında kadınlığın ve kadınlıkla ilişkilendirilen nitelikler ve deneyimlerin dışlanması yoluyla inşa edildiğini açığa vurarak, bilimde değerlerin rolü tartışmasına farklı ve çok önemli bir yön kazandırmışlardır.

Bilimin değerlerden bağımsız olma ideali, değerlerin bilimde hiçbir role sahip olmadığını ifade etmez. Örneğin tutarlılık, kapsam genişliği gibi nitelikler “epistemik değerler” olarak kabul edilirler ve bilimsel akıl yürütmenin meşru bir parçası olarak görülürler. Buradaki sorun, “epistemik olmayan değerler” olarak görülen ahlaki, politik ve toplumsal değerlerle ilgilidir. Değerlerden bağımsız olma ideali, bilimsel araştırma sürecini, ahlaki, politik ve toplumsal değerlerin etkisinden korumayı amaçlar. Epistemik olmayan değerler, araştırılan problemle ilgili kanıtların belirlenmesinde, bilimsel teorilerin değerlendirilmesi ve seçilmesinde herhangi bir rol oynamamalıdır (Intemann, 2021, s. 202; Douglas, 2009, s. 45). Aksi takdirde bilim nesnel ve güvenilir bir bilgi kaynağı olmaktan çıkacaktır.

Bu ideal, bilimcinin cinsiyetinin, hangi toplumsal ve kültürel koşullar tarafından belirlendiğinin ya da politik bağlılıklarının onun neyi inceleyeceği, nasıl inceleyeceği, ilgili kanıtların seçimi, kısacası bilimsel bilginin oluşumu üzerinde herhangi bir etkisi olamayacağını varsayar. Bilgi öznesini, konusuna karşı, tikelliği ve olumsuzluğu aşan bir bakış elde etme ve ona tarafsızca yönelme yeterliliğine sahip, tarih dışı bir varlık olarak tasarlar. Böylelikle bilgi öznelerinin, birbirlerinin yerine geçebilen soyut varlıklar olduğu varsayılır (Code, 1993, s. 16). Zira bilim değerlerden bağımsızsa ve bilimsel yöntemler de onları kullananlardan bağımsız olmaları anlamında nesnel, bu durumda, epistemolojik açıdan, bilime kimin katıldığının bir önemi olmayacaktır (Intemann, 2021, s. 203).

Bilimsel olanın, kadınlığın dışarıda bırakılması yoluyla inşa edilen erkeklikle bir tutulduğunu söylemek, bilimin öznesinin hiç de tarafsız olmadığını ve bilimin de değerlerden ve politik bağlılıklardan bağımsız olmadığını söylemek anlamına gelir. Feminist bilim felsefecileri, bilginin öznesinin evrenselliğine ve tarafsızlığına yönelik vurgunun, bilimin de diğer insani etkinlikler gibi belli politik ilgi ve çıkarlara, belli değerlere sahip özneler tarafından üretildiği gerçeğini gizlediğini öne sürerler. Bu evrensellik ve tarafsızlık iddiası, aynı zamanda, bu özneleri, öne sürdükleri bilgi

iddialarının etik ve politik sorumluluğunu taşıma zorunluluğundan da kurtarır. Zira bu bilgi iddialarının değerlerden bağımsız oldukları varsayıldığı için onları sorgulamaya gerek duyulmayacaktır (Tanesini, 2012, s. 209; Haraway, 1988, s. 582-583). Bilim, iddialarının ahlakiliğiyle ilgili bir soruyla karşı karşıya kaldığı takdirde ise, bu soruyu, yalnızca olguları gerçekte olduğu gibi ifade etmeye çalıştığını belirterek yanıtlayacaktır (Tanesini, 2012, s. 83).

Bilimin özerklik iddiasına karşı çıkan feminist bilim felsefecileri için, bilimin dışlayıcı bir karaktere sahip olmasındaki sorun, bilimcilerin farkında olarak ya da olmayarak epistemik olmayan değerleri bilimsel araştırma sürecine dahil etmeleri değildir. Feminist bilim felsefecileri, aksine, bilimin toplumsal bir pratik olduğunu ve değerlerin bilgi üretimine farklı biçimlerde ve farklı boyutlarda nüfuz edebileceğini ve hatta etmesi gerektiğini savunurlar. Bütün toplumsal değerler, araştırma sonuçları üzerinde aynı olumsuz etkilere sahip değildir. Aksine, bazı değerler bilimin nesnellliğini arttırabilecek niteliktedir. Bu çalışmada, feminist bilim felsefesi içinde önemli bir pozisyonu işgal eden feminist duruş noktası teorisine yönelik bir incelemeden hareketle, etik ve politik değerlerin bilimin ayrılmaz bir parçası olduğu ve bunun yalnızca bilim üzerinde değil aynı zamanda değerler alanı üzerinde de etkileri olduğu savunulacak. Etik ve politik değerlerin bilimde meşru roller oynayabileceklerinin kabul edilmesi, bilimde güçlü bir eleştiri mekanizmasının çalışmasına yol açar. Ayrıca, epistemik olmayan değerlerin bilime dahil edilmesi, bilimciyi toplumsal olarak sorumlu kılar. Bunun, yaşamlarımız üzerinde de önemli etkileri olacaktır. Nitekim bu şekilde işleyen bilim, toplumsal yaşamın daha adil bir biçimde düzenlenmesinde rol oynayabilir. Çalışmada feminist duruş noktası teorisinin bu konuda sağladığı kaynaklar açığa vurulmaya çalışılacaktır.

Farklı disiplinlerden gelen teorisyenler tarafından oluşturulan feminist duruş noktası teorisi, yıllar içerisinde kendisini dönüştürmüş ve geliştirmiştir. Teoriye dair tam bir kavrayış elde edebilmek adına, birinci bölümde, feminist duruş noktası teorisinin kökenleri incelenecek ve bu ilk formülasyonlarına yönelik eleştiriler ele alınacaktır. Sonraki bölümde teori, güncel olarak savunulduğu biçimiyle incelenecektir. Bilimin değerlerden bağımsız bir pratik olmaması, bilimde tarafsızlığın bütünüyle ortadan kaldırılamayacağı anlamına gelir. Bu durumda mesele iyi tarafsızlık ile iyi olmayan tarafsızlığın nasıl belirleneceğidir. Çalışmanın son bölümünde, feminist duruş noktası teorisi için bilimde değer çeşitliliğinin ne anlama geldiği ve nasıl bir role sahip olduğu ele alınacak ve bu soruya bir cevap vermeye çalışılacaktır.

2. Feminist Duruş Noktası Teorisinin Kökenleri ve Eleştiriler

Alison Wylie, feminist duruş noktası teorisinin kökenleri üzerine düşünmeye, bu teorinin yanıt verdiği epistemik problem türlerinden başlamayı önerir. Duruş noktası teorisyenleri, toplumsal bağlamdan soyutlanarak üretilen ve tartışılan epistemik sorularla ilgilenmekten ziyade, ikinci dalga feminist araştırma ve aktivizm tarafından ortaya atılan epistemik sorular üzerine düşündüler (Wylie, 2012, s. 47-48). Feminist duruş noktası teorisi, farklı disiplinlerden gelen teorisyenlerin katkılarıyla, bilgi üretimi ve iktidar pratikleri arasındaki ilişkileri sorunsallaştıran feminist eleştirel bir teori olarak 1970'li ve 1980'li yıllarda oluşmaya başlar. Bu teorisyenler, bilgi iddialarının, içinde

yaşadığımız dünyanın parçaları olduğunu ve iktidar ilişkilerinin hem anlamaya çalıştığımız bu dünyayı hem de onu anlama girişimlerimizi biçimlendirmede önemli bir rol oynadığını açığa vurmaya çalıştılar (Rouse, 2004, s. 202-203). Bilgi ve iktidarın birbirlerini kurma ve sürdürme yollarını araştırarak, hem gelecekteki araştırmalara kılavuzluk edecek ilkeler sağlamayı hem de kadınların yaşam koşullarını iyileştirecek türde bilgiler sunmayı amaçladılar. Dolayısıyla bu teorisyenler, aynı zamanda, duruş noktası yaklaşımından hareketle yürütülecek bir araştırmanın, tabi kılınan grupların güçlenmesini sağlayacak teorik kaynaklar sağlayabileceğini düşündüler. Ayrıca onlar, bu türden feminist ve politik amaçlar doğrultusunda yürütülen bir araştırmanın, empirik olarak daha iyi desteklenmiş bilgi iddiaları üretmeyi mümkün kıldığını savundular. Dolayısıyla belli değerlerin ya da politik amaçların, bilimsel bilgiyi geliştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermeye çalıştılar (Harding, 2007, s. 44-45).

Feminist duruş noktası epistemolojisinin kaynağı, sınıflı toplumun nasıl işlediğini, proletaryanın duruş noktasından hareketle açıklamaya yönelen Marksist yaklaşımdır. Marks'a göre toplumda farklı sınıflar tarafından işgal edilen konumlar, onların toplumsal gerçeklikle ilgili farklı anlayışlar geliştirmelerine yol açar. Bu anlayışlar yalnızca içerik bakımından değil, aynı zamanda doğruluk bakımından da farklılaşır. Zira kapitalist sistemin işleyişinde hiçbir çıkarı olmayan proletarya, aynı zamanda, onun devam etmesinde ekonomik açıdan merkezi bir işleve sahiptir. Proletarya, hem kapitalist sistemin işleyişini bilecek ve onun etkilerini doğrudan yaşayacak konumda olduğundan hem de kendisini çarpıtılmış bir anlayışa yönlendirecek herhangi bir çıkara ya da yanlılığa sahip olmadığından, toplumsal gerçeklikle ilgili daha doğru ve daha az çarpıtılmış bilgiye sahip olacaktır. Bu nedenle proletaryanın duruş noktası, epistemik bir ayrıcalığa sahiptir (Tanesini, 2012, s. 170-171).

İlk feminist duruş noktası teorisyenlerinden sosyolog Dorothy Smith, politika filozofu Nancy Hartsock ve bilim sosyolojisi alanında önemli çalışmalar yapmış olan Hilary Rose, kadınlara özgü bir duruş noktası olduğuna yönelik iddialarını geliştirirken bu Marksist açıklama modelinden yararlandılar. Marksist epistemolojinin, insanların yaşamlarının maddi koşullarının, onların toplumsal ve doğal dünyaya yönelik kavrayışlarını biçimlendirdiği yönündeki görüşünü benimsediler (Potter, 2006, s. 135). Bu tarihsel materyalist yaklaşımdan hareketle feminist düşünürler, neyi bildiğimizin, yaşamlarımızın toplumsal ve maddi koşulları tarafından yapılandırıldığı üzerinde ısrar ederek, gözlerini kadınların gündelik yaşamlarına çevirdiler ve onların ortak olarak paylaştıkları deneyimleri araştırdılar.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri ile sınıf ilişkilerinin paralel yapıları sahip olduğunu düşünen bu teorisyenler, toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik analizlerini, emek ve iş bölümü kavramlarını temele alarak yürüttüler. Bununla birlikte onlar, emek ve iş bölümüne yönelik açıklamalar getirirken, Marksist teorinin toplumsal cinsiyet konusundaki eksiklerine de dikkat çektiler. Nitekim, Marksist teorinin, ekonomik bir sistem olarak kapitalizme odaklanırken, kadınların tabi kılınmasında önemli rolü olan ataerkil sistemi göz ardı ettiğini belirtirler (Tanesini, 2012, s. 172; Rose, 1983, s. 74, 82). Ayrıca bu teoriyi, erkekler ve kadınlar arasındaki, özellikle aile içindeki iş bölümünü

tamamen doğal kabul ederek, kadının yerini ve işini doğallaştırdığı için eleştirirler (Rose, 1994, s. 30; Hartsock, 1983, s. 291). Sonuç olarak, Marksist teori üretim sistemlerine odaklanırken, çoğu kadının yaşamında merkezi bir role sahip olan yeniden üretim sistemlerini dikkate almamıştır. Feminist duruş noktası teorisyenlerinin, emek ve iş bölümüne yönelik açıklamalarının merkezinde ise, Marksist teorinin açıklamakta yetersiz kaldığı yeniden üretim ve ataerkillik kavramları yer alır. Dolayısıyla feminist materyalizm, kadınların kendi deneyimlerine karşılık gelecek kavramları ve teorileri yaratmakla kalmayacaktır. O aynı zamanda, kapitalist sistemde daha çok erkeklere özgü olan etkinliklere odaklanan Marksist teoriyi, tüm insani etkinliği içerecek şekilde genişletmeye imkân tanyacaktır (Hartsock, 1983, s. 283).

Geleneksel olarak emeğin analizi, yalnızca kamusal alandaki ücretli işe odaklanır. Bu emek anlayışının bir sonucu, ev içi emeğin görünmez olmasıdır. Kadınların ücretsiz ev içi emeği, onların doğal gereği gerçekleştirdikleri etkinlikler olarak görülür. Emek kategorisinin, kadınların duruş noktasından hareketle yeniden kavramsallaştırılması, kadınların, erkekler tarafından doğal sayılan ve bu sayede görünmez kılınan çalışmasının aslında emek olduğunu açığa vurur. Böylelikle emek kategorisi de kadınların yeniden üretimle ilgili etkinliklerini içerecek şekilde dönüştürülmüş olur. İlk feminist duruş noktası teorisyenlerinin, cinsiyete/toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne yönelik analizleriyle yapmaya çalıştıkları şey budur.¹ Örneğin Hartsock, “kadınların çalışmasının... erkeklerinkinden sistematik olarak farklılaş[tığını]” ve bu cinsiyete dayalı iş bölümünün temel olduğunu, yani onun sınıfsal farklılıkların daha temel koşullarına indirgenemeyeceğini savunur (Hartsock, 1983, s. 289; Wylie, 2012, s. 56). Bu nedenle Hartsock’a göre, kadınların ve erkeklerin etkinlikleri arasındaki farklılık ve bunun epistemolojik sonuçları ancak cinsiyete dayalı iş bölümü temelinde ortaya konabilir. Bu temelde, kadınların etkinliği geçimlik malların üretimine ve çocuk yetiştirmeye yönelik iki tür katkı biçiminde kurumsallaşmıştır. İnsan varoluşunun sahip olduğu biyolojik, bedensel bileşene de işaret eden çocuk doğurma ve yetiştirme, kadınlara özgü deneyimlere yol açan karmaşık toplumsal etkinliklerdir (Hartsock, 1983, s. 294; Tanesini, 2012, s. 172). Bununla birlikte, kadınların geçimlik malların üretimi yönündeki etkinlikleri de erkeklerinkinden farklıdır. Zira kadının emek zamanının erkeklerinkinden çok daha geniş bir kısmı, ev içindeki kullanım değeri üretimine adanmıştır (Hartsock, 1983, s. 292). Sonuç olarak kadınların etkinliği ve yaşantıları, erkeklerinden yapısal olarak farklıdır. Kadınların etkinliği, erkeklerinkinden farklı olarak, bir zihin ve beden birliğini gerektirir, somuttur ve ilişkiseldir (Hartsock, 1983, s.

¹ Burada “cinsiyete/toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü” ifadesinin kullanılmasının nedeni, bazı feminist teorisyenlerin “cinsiyete dayalı iş bölümü” ifadesini kullanmayı tercih etmesidir. Örneğin Hartsock, “toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü”nden ziyade, “cinsiyete dayalı iş bölümü”nden bahsetmeyi seçmesinin iki temel nedenini sunar. Öncelikle o, bu seçimin, kadınların durumunu ya “saf bir biçimde doğal” ya da “saf bir biçimde toplumsal” olarak karakterize eden dikotomiden sıyrılmayı mümkün kıldığını düşünmektedir. Zira Hartsock’a göre, kadın ve erkek arasındaki iş bölümü doğal olmadığı gibi, yalnızca toplumsal bir inşanın ürünü olarak da görülemez. Hartsock’un “cinsiyete dayalı iş bölümü” ifadesini kullanmasının ikinci nedeni de ilkiyle yakından bağlantılıdır. İnsan varoluşu biyolojik, bedensel bir bileşene sahiptir. Hartsock, varoluşun erkek merkezli dünya kavrayışı tarafından ötekileştirilen bu bedensel yanına sahip çıkmak istemektedir (Hartsock, 1983, s. 283, 289).

292, 294). Bu durum, kadınların kendilerine özgü deneyimlere sahip olmasının temelini oluşturur.

Feminist duruş noktası teorisinin bu ilk formülasyonları, 1990'lı yıllarda kimlik politikalarının öne çıkardığı taleplerin de etkisiyle, iki temelde eleştirilir. Bunlardan ilki, feminist duruş noktası teorisinin özcü bir toplumsal kimlik anlayışı varsaydığı yönündedir. Burada özcülük, tüm kadınların kadın olmaları nedeniyle aynı deneyimlere sahip ve tek bir duruş noktasını paylaşıyor olarak ele alındığına işaret eder (Lazreg, 1994, s. 46; Rolin, 2009, s. 218). Bu eleştiriye göre, bu türden bir duruş noktası, ancak, kadınların çıkarlarına ve kimliklerine ilişkin indirgeyici bir anlayışla oluşabilir (Wylie, 2012, s. 58).

Gerçekten de bu düşünürler, erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklara odaklanarak, kadınların ortak olarak paylaştıkları deneyimleri araştırırlar. Bu da onların kadınlar arasındaki farklılıkları göz ardı etmelerine yol açar. Tüm kadınların paylaştıkları deneyimlere yönelik vurguları, bu düşünürleri, aynı zamanda kadınlara özgü bir bilme tarzının olduğunu savunmaya götürmüştür. Örneğin Hartsock, bireylerin, cinsiyete dayalı iş bölümünü, özellikle de yeniden üretici emeği biçimlendiren iktidar ilişkilerini ve onunla bağlantılı olan toplumsal cinsiyet rollerini nasıl içselleştirdiklerini açıklamak için psikanalitik teoriye² başvurarak, kadınlara özgü bir bilme ve deneyimleme biçiminin nasıl oluştuğunu anlatır (Wylie, 2003, s. 29). Buna göre kız çocukları, kendilerini somut ve ilişkisel olarak tanımlayacak ve deneyimleyecek şekilde biçimlendirilirken, erkekler, kendilerini diğer insanlardan ve doğadan izole edilmiş olarak ve soyut bir biçimde tanımlayan ve deneyimleyen varlıklara dönüştürülür (Hartsock, 1983, s. 294-295; Harding, 1986, s. 147).

Kadınlara özgü deneyimler olduğunu ya da kadınlara özgü bir bilme tarzının olduğunu iddia etmek, aslında kadınlara özgü bir doğanın olduğunu varsaymak anlamına gelir. Bu görüş, kadınlar arasındaki ortaklıklara odaklanırken, onların yaşamlarındaki ve deneyimlerindeki farklılıkları göz ardı eden bir bakış açısına dayanır. Elizabeth Spelman'ın işaret etmiş olduğu gibi, burada kimliğin her bir parçasının diğer parçalardan ayrılabilir olduğu ve her bir parçanın taşıdığı anlamın diğer parçalardan etkilenmediği varsayılır (Spelman, 1988, s. 136). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, kimliğin ırk, sınıf, cinsel yönelim gibi farklı boyutlarından soyutlanabilecek analitik bir kategori olarak görülür (Alcoff & Potter, 1993, s. 3). Oysa kadınların deneyimleri homojen değildir. Zira onlar, kimliklerinin farklı boyutlarına bağlı olarak, farklı konumlar işgal ederler. İşgal ettikleri bu farklı konumlar içerisinde farklı deneyimlere sahip olurlar ve farklı problemlerle ya da tabi kılınma biçimleriyle karşı karşıya kalırlar. Toplumsal cinsiyeti, kimliğin diğer boyutlarıyla ilişki içinde görmekten ziyade, bu bağlamdan çekip çıkarılabilecek soyut, evrensel bir kategori olarak düşünmek, özcülük riski taşır. Belli deneyimleri, örneğin çocuk doğurma ve yetiştirme deneyimlerini, tüm

² Hartsock kadınların ve erkeklerin, farklı türden etkinliklere yönelen varlıklar olarak biçimlendiklerini göstermek üzere Jane Flax ve Nancy Chodorow'un feminist nesne-ilişkileri teorisinden yararlanır.

kadınların kadın olmak bakımından paylaştığı deneyimler olarak sunar ve kadınların bu kategori altına girmeyen deneyimlerini yok saymakla sonuçlanır.

Feminist duruş noktası teorisinin bu ilk formülasyonlarına yönelik eleştirilerden ikincisi, özcü bir toplumsal kimlik anlayışının epistemik sonucu olarak görülen “epistemik ayrıcalık” görüşünü hedefe alır. Bu düşünürler, kadınların duruş noktasının epistemik olarak ayrıcalıklı olduğunu, zira tabi kılınan grubun, kendisini tabi kılan sistemi, egemen gruptan daha iyi bileceğini savunmuşlardır. Buradaki problem, bunun, *otomatik bir epistemik ayrıcalık* olup olmadığıdır. Zira bu görüş, epistemik ayrıcalığın, tabi olanlara, yalnızca belirli bir toplumsal konumu işgal etmeleri nedeniyle otomatik olarak eklendiğini savunuyor gibi görünmektedir. Susan Hekman’ın işaret etmiş olduğu gibi, kadınlar arasındaki farklılıkları ve duruş noktalarının çeşitliliğini ciddiye alacak bir teorinin bu varsayımı gözden geçirmesi zorunludur. Zira çeşitli duruş noktalarının olduğunu kabul etmek, bunlardan herhangi birinin epistemik bir ayrıcalığa sahip olmadığı çeşitli hakikatlerin ve çeşitli gerçekliklerin olduğunu kabul etmeyi gerektirir (Hekman, 2004, s. 227).

Sandra Harding, Patricia Hill Collins, Alison Wylie ve Kristina Rolin gibi düşünürler, bu eleştiriler ışığında, feminist duruş noktası teorisini kimlik ve farklılık meselesi etrafında yeniden biçimlendirdiler. Örneğin Wylie, feminist duruş noktası teorisinin, uygulanabilir olabilmesi için, kendisiyle bağlantılandırılan bu iki varsayımı reddetmesi gerektiğini açıkça ifade eder (Wylie, 2003, s. 28). Böylelikle bu düşünürler, duruş noktası teorisini, kadınların rollerinin ve kimliklerinin olumsuzluğunu ve çeşitliliğini kucaklayacak şekilde geliştirip derinleştirdiler. Bununla birlikte, bu düşünürlerin karşı karşıya kaldığı güçlük de bu farklı toplumsal konumların eşit epistemik statüye sahip olmaları durumunda, rakip bilgi iddialarını karşılaştırmanın mümkün olamayacağıdır. Zira bu türden bir rölativizm, eleştirinin imkanını ortadan kaldırma riski taşır.

3. Bilimde Farklılığın Temsili

Duruş noktası teorisyenleri, farklılığı, eleştiriye ve eyleme ket vuran bir bölünmenin kaynağı olarak görmektense, demokratik değerlerin gelişmesine katkı sağlayan bir bilimsel ve politik kaynak haline getirdiler. Bunun nasıl mümkün olduğunu görmek için, duruş noktası teorisinin kendisine dayandığı şu üç temel tezi yakından incelememiz gerekir: 1) konumlu bilgi tezi; 2) epistemik avantaj tezi; ve 3) kazanım tezi (Crasnow, 2013, s. 417; Rolin, 2016, s. 13). Konumlu bilgi tezi, toplumsal konumun epistemik rolünü ve önemini vurgularken, epistemik avantaj tezi ayrıcalıksız toplumsal konumların epistemik olarak avantajlı olduklarını ifade eder. Kazanım tezi ise, epistemik faydaların elde edilmesinde eleştirel farkındalığın, ahlaki ve toplumsal değerlerin ve topluluk kurmanın rolünü vurgular (Rolin, 2016, s. 12).

3.1. Konumlu bilgi tezi

Konumlu bilgi tezi, kişinin toplumsal konumunun, onun neyi bilebileceğini biçimlendirdiğini ve sınırladığını ifade eder (Wylie, 2003, s. 31).³ Bu tez, gerçekliğin doğru ve kesin bilgisini elde edebilecek tek bir bakış açısı olduğu yönündeki geleneksel bilgi kavrayışına karşı olarak geliştirilmiştir (Crasnow, 2014, s. 147). Bilginin konumluluğu, Thomas Nagel'in ifadesiyle (1986), bu türden bir "hiçbir yerden bakış"ın imkânının reddidir. Feminist duruş noktası teorisyenleri bu tezi savunurken, kişinin toplumsal konumunun onun sahip olabileceği deneyim türlerini biçimlendirdiğini vurgularlar. Bu düşünürlerin kendilerinden hareket ettikleri deneyimler bireysel değil, toplumsal deneyimlerdir. Onlar hem belirli toplumsal konumlar içinde doğarlar hem de benzer toplumsal konumlar içinde yaşayan diğer insanlarla paylaşırlar (Rolin, 2021, s. 217). Wylie'nin işaret etmiş olduğu gibi, bireylerin konumluluğu, bireysel bir perspektif ya da kişiye özgü bir beceri meselesi olarak görülmekten ziyade yapısal olarak tanımlanır (Wylie, 2011, s. 162).

Bununla birlikte toplumsal konumun deneyimi biçimlendirme yolları, o konumu paylaşan bir toplumsal grubun her üyesi için aynı olmayacaktır. Zira farklı toplumsal konumlardan gelen bireyler, örneğin kadınlar ırk, sınıf, coğrafi konum gibi başka farklılıkları nedeniyle farklı deneyimlere sahip olacaklardır. Ayrıca Kristen Intemann'ın işaret etmiş olduğu gibi, hangi toplumsal kategorilerin deneyimi biçimlendireceği de olumsal bir meseledir (Intemann, 2010, s. 785).

Böylece duruş noktası teorisyenleri, bilginin, tarihsel-toplumsal koşullardan, değerlerden bağımsız, evrensel, rasyonel bir zihin aracılığıyla elde edilen bir şey olmadığını öne sürerler. Bilgi daima yereldir, zira kişinin içinde bulunduğu toplumsal konuma ve bu konum içerisinde biçimlenen deneyimlere dayanır. Bu toplumsal deneyimler, bilim içerisinde birçok epistemik faydaya yol açabilir. Öncelikle, bireylerin farklı toplumsal konumlardan hareketle sahip oldukları farklı deneyimler, onların farklı kanıt türlerine ulaşmalarını sağlayabilir. İnsanların birbirleriyle ve doğal dünyayla olan ilişkilerinin, başka konumlardan görünmeyen boyutlarını görünür kılabilir. Örneğin Dorothy Smith, kadınların yaşamlarından ve deneyimlerinden hareketle düşünmeye başlarsak, bedenlerin bakımının ve bu bedenlerin var oldukları alanlarla (ev ve iş yeri) ilgilenme işinin kadınlara tahsis edildiğinin görülebileceğine işaret eder. Kadınlara tahsis edilen bu tür işler, aslında erkeklerin zihinsel etkinliklere katılmalarını mümkün kılan işlerdir. Zira bir erkeğin kendi bedensel varoluşuyla ve içinde var olduğu tikellik alanıyla ilgilenmek zorunda olmaması, onun kavramsal etkinlikler alanına girmesinin ve kendisini bütünüyle bu alana adanmasının koşuludur. Bir erkek, bu soyut eylem alanına katılabilmek için, somut ve tikel alandaki ihtiyaçlarından özgürleşmek

³ "Konumlu bilgi" ifadesi, ilk defa feminist bilim tarihçisi Donna Haraway tarafından, Sandra Harding'in *Science Question in Feminism* [*Feminizmde Bilim Meselesi*] çalışmasına karşılık olarak yazdığı "Situating Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective" [Konumlu Bilgiler: Feminizmde Bilim Meselesi ve Kısmi Perspektifin Ayrıcılığı] başlıklı makalesinde kullanılır. Haraway bu makalesinde tüm bilgi iddialarının konumlu olduğunu ve bilgi nesnesine dair ancak kısmi bir perspektif sağlayabildiğini söyler. Dolayısıyla değerden bağımsızlık ve tarafsızlık olarak nesnellik ideali kabul edilebilir değildir. Haraway, bilgi iddialarının konumluluğunun, onlardan kimin sorumlu olduğunu anlamayı sağlayacağını savunur ve yalnızca modern nesnellik idealini değil, aynı zamanda rölativizmi de sorgular.

zorundadır. Erkeğin fiziksel ihtiyaçlarını karşılamayı, onun gündelik yaşamını düzenlemeyi yüklenen ve böylece erkeği özgürleştiren ise kadındır (Smith, 2004, s. 26). Bunlar kadınların doğaları gereği yapmaları gereken işler olarak görülerek, erkekler ve kadınlar arasındaki bu iş bölümü doğallaştırılır. Bu nedenle Smith, kadınların deneyimlerinin, epistemik olarak kendisinden hareket edilmesi gereken değerli bir kaynak olduğunu düşünür. Zira kadınlar, egemen konumlardan bakıldığında görünmeyen toplumsal gerçekliklerin doğrudan deneyimine sahip olduklarından, kadınların doğallaştırılan etkinliklerinin aslında toplumsal bir karaktere sahip olduğunu gözler önüne serebilirler.

Toplumsal deneyimler, aynı zamanda, görünür kıldıkları bu ilişkilerin, açıklanması gereken önemli bir problem olarak araştırılmasını mümkün kılabilir ve araştırma konusu üzerine eleştirel bir bakış sağlayabilir. Örneğin ırk ve sınıfı toplumsal cinsiyetle bağlantılı şekilde analiz ederek siyah kadınların duruş noktasını açıklamaya yönelik Patricia Hill Collins (1986), “içerideki yabancılar” konumunda olan bilimcilerin, epistemik ve eleştirel olarak verimli bir toplumsal konumu işgal ettiklerini düşünür. Zira onlar bir yandan, dahil oldukları disiplinin eğitimini almış kişiler olarak, bu alandaki bilgi üretimi üzerine “içeridekiler”in görüşlerini bilmektedirler. Diğer yandan, marjinalleştirilen ya da tabi kılınan toplumsal konumlara dair doğrudan deneyimlere sahiptirler. Dolayısıyla onlar, ele aldıkları konuyu, hem “içeridekiler”in gözlerinden hem de tabi kılınmış toplumsal konumlardan gelen kendi deneyimlerinden hareketle görebilirler. Bu sayede, diğer bilimcilerin ya da araştırmacıların aksine, söz konusu disiplin tarafından benimsenmiş bazı kavram ve kavrayışların problemleri olduğunu fark edebilirler. Onların eşsiz toplumsal konumu, marjinalleştirilen ya da tabi kılınanların deneyimlerini dışlayan disiplinlere ya da araştırmalara karşı eleştirel bir tutum almalarını ve yeni araştırma soruları üretmelerini sağlar (Collins, 1986, s. S16; Wylie, 2003, s. 38).

Kadın ve feminist araştırmacıların bilim topluluklarına dahil edilmesinin ne türden yeni sorulara yol açabileceğine ve hangi farklı kanıt türlerine ulaşmayı mümkün kılabileceğine yönelik bilim tarihinde önemli örnekler vardır. Sarah Hrdy, Evelyn Fox Keller ve Donna Haraway gibi feministler biyoloji alanında erkek araştırmacıların baskınlığına ve bilgi üretimini belirleyen erkek merkeziliğe dikkat çekerler. Örneğin Hrdy, toplumsal cinsiyet stereotiplerinin primatların tasvirlerinde nasıl etkili olduğuna işaret eder. Bu stereotipler, primatologların, dişi primatların potansiyel partnerleri karşısında “nazlı” (coy) ve büyük ölçüde seçici olduklarını varsaymalarına yol açmıştır. Bu varsayım da dişi primatların aslında genelde birden fazla partnere sahip oldukları olgusunu görmezden gelmelerine neden olmuştur. Kadın araştırmacıların alana daha çok dahil edilmesiyle birlikte sorulan yeni sorular, bu alandaki gözlemlerin kuram yüklülüğünün açığa vurulmasını mümkün kılmıştır. Bu durum da söz konusu alanın teori ve yöntemlerinin erkek merkezliliğinin eleştirilmesini ve araştırma alanının kapsamının genişletilmesini sağlamıştır (Hrdy, 1988, s. 119-120, 136).

Arkeoloji alanında da benzer bir örnekle karşılaşırız. Alet kullanımının evrimine yönelik araştırmalar, genellikle hayvanları avlamada ve öldürmede kullanılan, yani erkeklerle

ilişkilendirilen aletleri merkeze almıştır. Dolayısıyla bu araştırmaların temelinde, neyin bir “alet” olarak kabul edildiğine yönelik belli varsayımlar bulunmaktadır. Bu durum, erkek arkeologların, sepetlerin ve bu sepetlerin kendileri aracılığıyla yapıldığı malzeme olan sazların da birer alet olarak kullanıldıklarını görmemelerine yol açmıştır. Dolayısıyla sepetler, araştırmayla ilgili bir veri olarak ele alınmamıştır. Ancak kadın ve feminist arkeologların alana girmesi ve alet kullanımının evriminde kadınların ne gibi katkılarda bulunmuş olabileceğine dair farklı sorular sormaya başlamalarıyla sepetler ve sazlar gibi yeni verilerin kanıt olarak tanımlanmaları mümkün olmuştur (Intemann, 2021, s. 205; Wylie & Nelson, 2007, s. 64-65).

Araştırmacı, toplumsal deneyimini, söz konusu disiplini eleştirmenin verimli bir kaynağı haline getirirken, bu toplumsal deneyimi, onun ortaya çıkmasını ve sürdürülmesini sağlayan koşulları kavramsallaştırmanın da yeni yollarını üretir. Dolayısıyla toplumsal konular yalnızca kanıtın ve eleştirinin değil, aynı zamanda farklı teorik yaklaşımların da kaynağı olan toplumsal deneyimleri ve yerel bilgiyi üretmesi sayesinde epistemik bir öneme sahip olabilir (Rolin, 2021, s. 218). Dolayısıyla araştırmacının deneyimi, yaratıcılığın da kaynağı olabilir. Bununla birlikte toplumsal konuların epistemik olarak ilgili ya da önemli görülebilecek özellikleri, belli toplumsal grupların özsel özellikleri olarak anlaşılmalıdır. Araştırmacının toplumsal konumunun, onun toplumsal deneyimini nasıl biçimlendirdiğini ve bu deneyiminin belirli araştırma projeleriyle nasıl ilgili olduğunu anlamak, empirik bir araştırma meselesidir (Wylie, 2003, s. 32; Intemann, 2010, s. 785).

3.2. Epistemik avantaj tezi

Epistemik avantaj tezi, toplumsal konuları bakımından ayrıcalıksız olanların, yani tabi kılınan toplumsal konulardan gelenlerin, epistemolojik bakımdan avantajlı olduğu görüşüdür. Onlar, toplumsal gerçekliğin bazı yönleriyle ilgili olarak, ayrıcalıklı toplumsal konulardan gelenlerin bilmedikleri şeyleri bilebilirler. Bu tez, duruş noktası teorisinin en tartışmalı tezlerindedir. Bu tezin ilk formülasyonları, epistemik ayrıcalığın tüm kadınlara kadın olmaları bakımından otomatik olarak yüklendiği yönünde eleştirilmiştir. Kadınlar arasındaki farklılıkları temele alan duruş noktası teorisyenleri, kadınların bir tür “aynılığı”nı varsayan bütüncül bir kadın kategorisini reddederek, tüm kadınların otomatik olarak sahip olduğu bir epistemik ayrıcalıktan ziyade, olumsal olarak bir epistemik avantaja sahip olmaktan bahsederler (Wylie, 2003, s. 34). Tabi kılınmış toplumsal konular, bu konularda yaşayan insanlara otomatik olarak epistemik faydalar vermese de bilimsel araştırmayı geliştiren bir duruş noktasının kaynağı olabilirler (Rolin, 2021, s. 220) Bu bakımdan Harding'e göre, kadınların duruş noktasından hareketle yürütülen bir araştırma, doğanın ve toplumsal ilişkilerin, geleneksel bir biçimde yürütülen araştırmanın sunduğundan daha az taraflı ve daha az çarpıtılmış bir resmini sunar (Harding, 1991, s. 121).

Dolayısıyla epistemik avantaj tezi, epistemik topluluklardaki araştırmacıların toplumsal konuları bakımından çeşitliliğinin sağlanması gerektiğini vurgular. Tabi kılınan grupların üyelerini içeren bilimsel topluluklar, böyle olmayanlara göre epistemik avantajlara sahip olacaktır. Nitekim tabi kılınan grupların üyelerinin içerilmesi, bilimsel

topluluğun farklı kanıt türlerine ulaşabilmesini sağladığı gibi, daha güçlü bir eleştirel düşünümüne sahip olma potansiyelini de artırır. Intemann, tabi kılınmış konumları işgal eden bireylerin deneyimlerinin, genelde, söz konusu araştırma alanındaki sorunu varsayımları belirlemek ve araştırma soruları, modelleri ya da yöntemiyle ilgili sınırlılıkları açığa vurmak için en çok ihtiyaç duyulan deneyimler olduğunu söyler. Zira bu deneyimlere sahip bireyler, tarihsel olarak, bilimsel topluluklardan dışlanmış ya da bu topluluklar tarafından yok sayılmışlardır. Bu durum, bilimsel toplulukların, farklı deneyimlere ve bu deneyimlerden gelen kanıtlara sahip bireyler tarafından sunulacak eleştiriden muaf kalmasına yol açar (Intemann, 2010, s. 787-788). Sonuç olarak duruş noktası teorisyenleri, “içerideki yabancılar” konumundaki araştırmacıların, toplumsal konumlarından doğan deneyimleri sayesinde epistemik avantaja sahip olduklarını ve bilimsel araştırmanın daha eleştirel ve yaratıcı bir biçimde yürütülebilmesini sağladıklarını savunur. Zira onlar hem hâkim grupların dünyamızı biçimlendiren görüşlerinin altında yatan varsayımları bilirler hem de kendi deneyimlerinden hareketle bu varsayımları eleştirme ve alternatif görüşler üretme potansiyeline sahiptirler.

Epistemolojik avantaj tezinin bu yorumu, toplumsal grupların özcü bir anlayışından kaçınır ve tabi kılınanların, sadece işgal ettikleri toplumsal konumlar nedeniyle, gerçekliğin daha iyi bir bilgisine otomatik olarak sahip olacağı görüşünü reddeder. Ayrıca duruş noktası teorisyenleri, epistemik ayrıcalık tezini savunurken, tabi kılınan bir grubun üyelerini içeren her bilimsel topluluğun bu epistemik avantajlara mutlaka sahip olacağını öne sürmezler. Böyle bir üyenin yalnızca varlığı, eleştirel düşünümün kazanılması için yeterli olmayacaktır. Epistemik topluluktaki çeşitliliğin epistemik avantajların ortaya çıkmasını sağlaması için, topluluğun diğer üyelerinin, “içerideki yabancılar”ın eleştirilerini ciddiye alması ve eleştirel düşünümü benimsemesi gerekmektedir (Intemann, 2010, s. 789).

Duruş noktası teorisyenleri, tabi kılınan grupların üyelerinin sahip olabileceği epistemik avantajların her türden araştırmayı kapsayacağını da öne sürmezler. “İçerideki yabancılar”ın içerilmesi, ancak onların sahip oldukları türden deneyimlerin, yürütülen araştırmanın içeriğiyle ilgili olması durumunda epistemik faydalara yol açacaktır. Bu durumda söz konusu epistemik topluluğun, farklı kanıt türlerine ulaşması, sorunu varsayımları daha kolay bir biçimde tespit etmesi mümkün olacak ve yeni varsayımlar, modeller ve açıklamalar üretme potansiyeli önemli ölçüde artacaktır (Intemann, 2010, s. 789). Bununla birlikte, tabi kılınan grupların üyelerinin deneyimleri, araştırmanın içeriğiyle ilgili değilse, epistemik topluluğun çeşitliliği, epistemik avantajlara yol açmayacaktır. Dolayısıyla tabi kılınan konumlardan gelen bireyler, belli epistemolojik projeler bakımından, olumsal olarak epistemik avantaja sahiptirler (Wylie, 2003, s. 34).

3.3. Kazanım tezi

Kazanım tezi, marjinal ya da tabi kılınan toplumsal konumlarla bağlantılı olan epistemik avantajın, bir duruş noktasından hareketle kazanıldığını ifade eder. Dolayısıyla kazanım tezine dair bir açıklama, bir duruş noktasının ne demek olduğunu ele elmayı gerektirir. Bir duruş noktasına sahip olmak, belirli bir konumu işgal etmekle ya da dünyaya belli bir perspektiften hareketle bakmakla aynı şey değildir. Bir duruş noktası, bir toplumsal

konumdan ve bir perspektiften üç bakımdan ayrılır. İlk olarak, bir duruş noktası, bilgi üretimi ve iktidar pratikleri arasındaki ilişkiler üzerine eleştirel bir düşünüm aracılığıyla elde edilir. Bir duruş noktasının gelişmesi, bilginin hangi toplumsal koşullar altında üretildiğinin eleştirel olarak farkında olunmasını gerektirir (Rolin, 2021, s. 219).

Nitekim Harding, bir duruş noktasının, bir perspektiften farklı olarak, hiyerarşik toplumsal yapıların nasıl işlediğine dair ayırt edici bir anlayış olduğunu belirtir (Harding, 2004, s. 31; Intemann, 2010, s. 785). Wylie de bir duruş noktasının, “toplumsal konumumuzun doğası ve epistemik olarak yarattığı fark hakkında eleştirel bir bilinç” olduğunu söyler (Wylie, 2003, s. 31). Duruş noktası teorisi, yalnızca toplumsal konumun epistemik etkileriyle ilgilenmez. O, bilginin hangi koşullar altında üretildiğinin eleştirel olarak farkında olan epistemik failer tarafından kazanılan duruş noktalarının epistemik etkileri ve özgürleştirici potansiyeli ile ilgilenir (Wylie, 2003, s. 31). Dolayısıyla bir duruş noktasına sahip olmak, belli bir toplumsal konumu işgal ediyor olmaktan otomatik bir biçimde doğmaz. O, bir şeye farklı bir perspektiften bakmakla da aynı şey değildir. Bir duruş noktası, ancak, belirli bir bilimsel araştırma bağlamında, iktidar pratikleri ve bilgi üretimi arasındaki ilişkinin eleştirel olarak bilincinde olunması ve incelenmesiyle elde edilir. Bu eleştirel bilinç, bir bilimsel araştırma içerisinde, iktidar pratiklerinin, araştırma sorularını, yöntemsel kararları ya da verinin yorumlanmasını nasıl biçimlendirdiğinin ve sınırladığının eleştirel bir biçimde değerlendirilmesini mümkün kılacaktır (Intemann, 2010, s. 785).

İkinci olarak, bir duruş noktasının oluşması için zorunlu olan bu eleştirel bilinç, bireyler tarafından değil topluluklar tarafından elde edilir. Kristina Rolin, bir duruş noktasının oluşturulmasının, ortak değerleri ve çıkarları içeren kolektif bir proje olduğunu söyler (Rolin, 2021, s. 219). Farklı toplumsal konumları işgal eden bireyler, ortak değerler ve çıkarlar doğrultusunda bir araya gelebilirler. Sharon Crasnow, bir duruş noktasını üstlenebilecek bir bilimsel topluluğun aynı zamanda politik bir topluluk olduğunu söyler. Zira politik bir topluluk, ortak çıkarlar üzerine inşa edilir. Böyle bir topluluğun inşası ise, çeşitliliğin kabul edilmesini ve temelini oluşturan bu çıkarların keşfedilmesini gerektirir. Bu, ortak çıkarların, söz konusu grubun özsel olarak kabul edilen belli özelliklerine dayandırılmayacağı, aksine bir müzakere içerisinde biçimleneceği anlamına gelir (Crasnow, 2013, s. 420-421). Harding de bir duruş noktasının, “iktidar pratiklerini, egemen kurumların ve onların kavramsal çerçevelerinin baskıcı toplumsal ilişkileri yaratma ve sürdürme yollarını” açığa vurmayı amaçladığını söyler (Harding, 2004, s. 31). Dolayısıyla bir duruş noktasını benimsemek, aynı zamanda, politik bir bağlılığı gerektirir. Zira o, belli grupların tabi kılınmasına yol açan bu pratikleri ve ilişkileri, tabi kılınan grupların yararına olacak şekilde değiştirmek ya da iptal etmek üzere inceler. Sonuç olarak, kolektif bir girişim olan bir duruş noktası, bir kazanımdır (Crasnow, 2013, s. 417; Rolin, 2016, s. 14). O, herhangi birinin sahip olabileceği bir perspektifle ya da yalnızca bir toplumsal konumu işgal etmekle aynı şey değildir. Rolin'in işaret etmiş olduğu gibi, burada “kazanım” terimi, hem epistemik ve politik topluluklar inşa etme sürecini hem de bu toplulukların bilgi üretme mücadelelerini tarif eder (Rolin, 2021, s. 220). Bu yolla üretilecek bilgi, tabi kılınan toplumsal grupların ortak çıkarlarının hizmetine sunulabilecek bir alet çantasıdır.

4. Bilimde Değer Çeşitliliği

Feminist duruş noktası teorisi, bilimin değerden bağımsızlık idealinin ardında, aslında dışlama ve tabi kılmanın karmaşık yapılarının yer aldığını açığa vurmaya çalışır. Geleneksel epistemolojinin, epistemik failleri rasyonel, soyut, birbirlerinin yerine geçebilir varlıklar olarak tasarlamasına karşı çıkararak, tarihsel ve maddi olarak konumlu, birbirinden farklı deneyimlere sahip bireylerin bilme süreçlerini araştırırlar. Tabi kılınan konumlardan gelen bireylerin, deneyimleri sayesinde, epistemik avantajlara sahip olduğunu savunurlar. Bilme edimi, bireysel değil kolektif bir pratik olduğu için, duruş noktası teorisyenleri, farklı toplumsal konumlardan gelen, dolayısıyla farklı değerlere ve çıkarılara sahip araştırmacılara yer veren bilimsel toplulukların oluşturulması konusunda ısrar ederler.

Peki bu teorisyenlerin, bir yandan cinsiyetçi ve erkek merkezli değerlerin sorunlu bir şekilde taraflı veya önyargılı bir bilime yol açtığını iddia edip, diğer yandan feminist etik ve politik değerlerin bilimde rol oynaması gerektiğini savunurken çelişkiye düştükleri söylenemez mi? Bilimin tarafsızlık ve değerden bağımsız olma idealini reddederken, hem erkek merkezli değerlerin taraflılığına itiraz edip, hem de feminist değerlerin rehberlik ettiği bilimin üstünlüğü nasıl savunulabilir? Bu problem, Louise Anthony tarafından “önyargı paradoksu” olarak tanımlanır (Antony, 2018, s. 114). Bu paradoks, aynı zamanda, feminist duruş noktası teorisinin ilk iki tezi arasında var olduğu söylenen gerilimin ifadesi olarak da ele alınır. Epistemik avantaj tezi, bazı toplumsal konumlardan gelenlerin diğerlerine göre epistemik avantaja sahip olduğunu ve bazı bilgi iddialarının diğerlerinden daha az taraflı ve daha az çarpıtılmış olduğunu ifade eder. Bununla birlikte konumlu bilgi tezi, tüm bilgi iddialarının konumlu olduğunu ve bazı konumlu bilgi iddialarının diğerlerinden daha iyi olduğunu söylememizi sağlayacak tarafsız standartların olmadığını savunur (Rolin, 2006, s. 125-126). Feminist duruş noktası teorisyenleri, tüm bilgi iddialarının kısmi ve taraflı olduğunu söyleyerek tarafsızlık kavramına meydan okurlar. Buna karşılık Antony, şu soruyu sorar: eğer tarafsızlığın iyi bir şey olduğunu düşünmüyorsak, erkeklerin taraflılığına nasıl karşı çıkabiliriz (Antony, 2018, s. 114)? Feminist duruş noktası teorisinin, bilimsel topluluklardaki çeşitliliğin doğası ve rolü ile ilgili ne tür kaynaklar sağladığı üzerine düşünmek, bu soruya bir cevap vermeyi mümkün kılabilir.

Hangi türden çeşitliliğin epistemik olarak önemli olduğu ve bilime ne tür katkılar sunduğu meselesi, bilimde hangi türden değerlerin olmasının arzu edildiği ve arzu edilen etik ve politik değerlerin meşru olarak oynayabileceği rollerin belirlenmesi meselesiyle yakından bağlantılıdır. Feminist bilgi kuramcıları, bilimsel topluluklarda çeşitliliğin neden önemli görüldüğü ve nasıl bir role sahip olduğu konusunda farklı görüşler öne sürerler. Örneğin bilimsel topluluklarda çeşitliliğin sağlanması, feminist empirizm için de vazgeçilmez bir öneme sahiptir, zira çeşitlilik, bilimsel bilginin ve nesnelliğin gelişmesi için zorunlu olan eleştiriyi mümkün kılar. Kişinin değerleri, diğer araştırmacıların değerlerinin bilimsel akıl yürütmeyi nasıl etkilediğini görmesine neden olur ve bunu görmek, bu değerler kişininkinden farklı olduğunda daha kolaydır (Intemann, 2010, s. 790; Rolin, 2016, s. 14). Böylece feminist empirizme göre, değer ve

çıkart çeşitliliğine dayanan bir toplulukta, bu değerlerin sorgulanıp eleştirilmesi, bilimsel bilginin ve nesnellüğün gelişmesini engelleyecek türde olanların tespit edilmesi ve öznel tercihlerin bilimsel bilginin oluşumundaki etkisinin kontrol edilmesi mümkün olur (Longino, 1990, s. 73).

Feminist duruş noktası teorisyenleri için de bilimsel topluluklardaki çeşitlilik, eleştiri için zorunludur. Bununla birlikte, feminist duruş noktası teorisyenleri için epistemik olarak önemli olan, değerler ve çıkarların çeşitliliğinden ziyade, toplumsal konumların çeşitliliğidir (Intemann, 2010, s. 790). Tabi kılınan toplumsal konumlardan gelen bireyler, tarihsel olarak bilimsel topluluklardan dışlanmış farklı deneyimlere ve bu deneyimlerle bağlantılı farklı kanıt türlerine ulaşabilme imkanına sahiptirler. Bilimsel topluluklardaki çeşitlilik, tabi kılınan toplumsal konumlardaki bireylerin deneyimlerinin bilimsel araştırma sürecine dahil edilmesini gerektirir. Zira onların, diğer araştırmacıların fark edemediği problemleri belirleme olasılıkları daha yüksektir (Intemann, 2010, s. 791).

Dolayısıyla, feminist duruş noktası teorisyenlerine göre, bilimsel topluluklar için önemli olan çeşitlilik türü, kendi başına bir değerler ve çıkarlar çeşitliliği değil, katılımcıların sundukları deneyimlerin çeşitliliğidir (Intemann, 2011, s. 126). Onlar toplumsal konumları yalnızca kanıtın değil, aynı zamanda eleştirinin ve teorik yaratıcılığın da kaynağı olarak görürler. Dolayısıyla bu türden deneyimlere sahip araştırmacıların bilimsel topluluklar içerisinde yer alması, eleştirinin, farklı teorilerin, modellerin ya da alternatif açıklamaların geliştirilme potansiyelini artırır.

Bununla birlikte bu, tüm deneyimlerin, bir bilimsel topluluğa eşit ölçüde katkıda bulunacağı anlamına gelmez (Intemann, 2011, s. 126). Hangi deneyimlerin epistemik öneme sahip olacağı, büyük ölçüde araştırmanın içeriğine bağlıdır. Bazı deneyimler, söz konusu araştırma bağlamıyla ilgili olmayabilir. Başka bazıları ise o bağlamda güvenilir bulunmayabilir. Intemann'ın verdiği örneğe başvurursak, sigarayla bağlantılı sağlık problemleriyle ilgili bir araştırmaya, tütün şirketlerinin çıkarlarını ve deneyimlerini temsil edenleri dahil etmeye gerek olmayacaktır.

Dolayısıyla feminist duruş noktası teorisi, değer çeşitliliğinin, çeşitlilik adına savunulduğunu öne sürmez. Bir araştırma topluluğunda, farklı değerlerin ve deneyimlerin temsilinin en yüksek derecede olmasını değil, söz konusu araştırmaya epistemik olarak faydalı olabilecek türde çeşitliliğin sağlanmasını teşvik eder (Intemann, 2011, s. 127). Duruş noktası teorisyenleri için, epistemik olarak faydalı olan, çeşitli değerlerin ve çıkarların temsil edilmesi değil, fakat deneyimleri söz konusu araştırma bağlamıyla ilgili olan ve tarihsel olarak yeterince temsil edilmeyen çeşitli toplumsal grupların temsildir (Intemann, 2010, s. 792).

Feminist duruş noktası teorisyenleri için sorun, bilimin taraflı olması değildir. Onlar, bilimin epistemik olmayan değerlerden etkilendiğini söylemekle kalmazlar, belli etik ve politik değerlerin bilimde olumlu bir rol oynadığını savunurlar. Örneğin Harding, toplumsal adaleti sağlama yönündeki feminist kaygılar gibi demokrasiyi geliştiren değerlerin, daha az taraflı ve daha az çarpıtılmış inançlar ürettiğine işaret eder (Harding, 1993, s. 71). Intemann'ın işaret etmiş olduğu gibi, duruş noktası teorisinin, belirli etik ve

politik değerleri onaylaması, önyargı paradoksuna bir yanıt vermeyi de sağlar. Duruş noktası teorisyenlerine göre, cinsiyetçi değerlerin ve erkek merkeziliğin bilim için kötü olmasının nedeni, bunların taraflılığa yol ačan değerler olması değildir. Daha ziyade sorun, bunların gerekçelendirilmemiş değer yargıları olmalarıdır (Intemann, 2010, s. 793). Feminist etik ve politik değerlerin aynı şekilde sorunlu önyargılara yol ačmamasının nedeni, bu değer yargılarının daha iyi desteklenmiş olması, dolayısıyla daha güvenilir olmasıdır (Harding, 1987, s. 181-182).

5. Sonuç

Bu çalışmada, feminist duruş noktası teorisine yönelik bir incelemeden hareketle, etik ve politik değerlerin bilimin ayrılmaz bir parçası olduğu ve bunun yalnızca bilim üzerinde değil aynı zamanda değerler alanı üzerinde de etkileri olduğu savunulmuştur. Değerlerin, bilimsel teoriler üzerindeki etkisinin tamamen ortadan kaldırıldığı bir tarafsızlık durumu mümkün değildir. Bununla birlikte tüm değerler bilim üzerinde aynı olumsuz etkilere sahip değildir. Aksine, bazı değerler, bilimin gelişmesine katkıda bulunur. Çalışmada feminist duruş noktası teorisinin temel tezleri incelenerek, demokrasiyi geliştiren değerler tarafından yönlendirilen bir bilimsel araştırmanın farklı kanıt türlerine ulaşabileceği, eleştiriyi ve alternatif yaklaşımları barındırabileceği ileri sürülmüştür. Bu şekilde çalışan bir bilim, demokratik değerlere dayalı daha adil bir toplumun yaratılmasına katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Alcoff, L., & Potter, E. (1993). Introduction: When Feminisms Intersect Epistemology. L. Alcoff, & E. Potter (Dü) içinde, *Feminist Epistemologies* (s. 1-14). Routledge.

Antony, L. M. (2002). L. M. Antony, & C. E. Witt (Dü) içinde, *A Mind of One's Own: Feminist Essays on Reason and Objectivity* (s. 110-153). Routledge.

Code, L. (1993). Taking Subjectivity into Account. (L. Alcoff, & E. Potter, Dü) *Feminist Epistemologies*, 15-48.

Collins, P. H. (1986). Learning from the Outsider within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought. *Social Problems*, 33(6), s. S14-S32.

Crasnow, S. (2013). Feminist Philosophy of Science: Values and Objectivity. *Philosophy Compass*, 8(4), s. 413-423.

Crasnow, S. (2014). Feminist Standpoint Theory. N. Cartwright, & E. Montuschi (Dü) içinde, *Philosophy of Social Science: A New Introduction* (s. 145-161). Oxford University Press.

Douglas, H. E. (2009). *Science, Policy, and the Value-Free Ideal*. university of Pittsburgh Press.

Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575-599.

Harding, S. (1986). *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press.

Harding, S. (1987). Conclusion: Epistemological Questions. S. Harding (Dü.) içinde, *Feminism and Methodology: Social Science Issues* (s. 181-190). Indiana University Press.

Harding, S. (1991). *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*. Cornell University Press.

Harding, S. (1993). Rethinking Standpoint Epistemology: "What is Strong Objectivity"? (L. Alcoff, & E. Potter, Dü.) *Feminist Epistemologies*, 49-82.

Harding, S. (2004). A Socially Relevant Philosophy of Science? Resources from Standpoint Theory's Controversiality. *Hypatia*, 19(1).

Harding, S. (2007). Feminist Standpoints. S. N. Hesse-Biber (Dü.) içinde, *Handbook of Feminist Research: Theory and Praxis* (s. 45-69). Sage.

Hartsock, N. C. (1983). The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism. H. Sandra, & M. B. Hintikka (Dü.) içinde, *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science* (s. 283-310). Springer.

Hekman, S. (2004). Truth and Method: Feminist Standpoint Theory Revisited. S. Harding (Dü.) içinde, *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies* (s. 225-242). Routledge.

Intemann, K. (2010). 25 Years of Feminist Empiricism and Standpoint Theory: Where Are We Now? *Hypatia*, 25(4), s. 778-796.

Intemann, K. (2021). Feminist Perspectives on Values in Science. (S. Crasnow, & K. Intemann, Dü.) *The Routledge Handbook of Feminist Philosophy of Science*, 201-215.

Intemann, K. (tarih yok). Diversity and Dissent in Science: Does Democracy Always Serve Feminist Aims? H. E. Grasswick (Dü.) içinde, *Feminist Epistemology and Philosophy of Science: Power in Knowledge* (s. 111-132). Springer.

Lazreg, M. (1994). Women's Experience and Feminist Epistemology: a Critical Neo-Rationalist Approach. K. Lennon, & M. Whitford (Dü.) içinde, *Knowing the Difference: Feminist Perspectives in Epistemology* (s. 45-62). Routledge.

Longino, H. E. (1990). *Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry*. Princeton University Press.

Nagel, T. (1986). *The View from Nowhere*. Oxford University Press.

- Potter, E. (2006). *Feminism and Philosophy of Science: An Introduction*. Routledge.
- Rolin, K. (2006). The Bias Paradox in Feminist Standpoint Epistemology. *Episteme*, 3(1-2), s. 125-136.
- Rolin, K. (2009). Standpoint Theory as a Methodology for the Study of Power Relations. *Hypatia*, 24(4), s. 218-226.
- Rolin, K. (2016). Values, standpoints, and scientific/intellectual movements. *Studies in History and Philosophy of Science*(56), s. 11-19.
- Rolin, K. (2021). Situated Knowledge and Objectivity. S. Crasnow, & K. Intemann (Dü) içinde, *The Routledge Handbook of Feminist Philosophy of Science* (s. 216-224). Routledge.
- Rose, H. (1983). Hand, Brain, and Heart: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences. *Signs*, 9(1), 73-90.
- Rose, H. (1994). *Love, Power and Knowledge: Towards a Feminist Transformation of the Sciences*. Polity Press.
- Rouse, J. (2004). Feminism and the Social Construction of Scientific Knowledge. S. Harding (Dü.) içinde, *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies* (s. 353-374). Routledge.
- Smith, D. (2004). Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology. S. Harding (Dü.) içinde, *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*. Routledge.
- Spelman, E. V. (1988). *Inessential Woman: Problems of Exclusion in Feminist Thought*. Beacon Press.
- Tanesini, A. (2012). *Feminist Epistemolojilere Giriş*. (G. Demiriz, B. Binay, & Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Wylie, A. (2003). Why Standpoint Matters. R. Figueroa, & S. Harding (Dü) içinde, *Science and Other Cultures: Issues in Philosophies of Science and Technology* (s. 26-48). Routledge.
- Wylie, A. (2012). Feminist Philosophy of Science: Standpoint Matters. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 86(2), s. 47-76.
- Wylie, A. (tarih yok). What Knowers Know Well: Women, Work and the Academy. H. E. Grasswick (Dü.) içinde, *Feminist Epistemology and Philosophy of Science: Power in Knowledge* (s. 157-182). Springer.